

Nota
Verslag van resultaten
Proefputtenonderzoek

GENT – BRABANTDAM 72 - 74
(prov. Oost-Vlaanderen)

Auteurs: Tomas BRADT en Christof VANHOUTTE

Projectcode 2021K363

Projectcode:	2021K363
Naam erkende archeoloog:	Monument Vandekerckhove NV
Erkenningsnummer:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00031
Locatiegegevens:	Gent, Babantdam 72-74
Lambertcoördinaten onderzoeksgebied:	X: 105150, Y: 193476 X: 105213, Y: 193520
Kadastergegevens:	Gent, sectie D, 4 ^{de} afdeling, perceel 817a
Begindatum onderzoek:	17/02/2022
Einddatum onderzoek:	18/02/2022
Alle betrokken actoren:	Christof Vanhoutte (erkend archeoloog), Tomas Bradt (erkend archeoloog), Jasper Van Rensbergen (assistent-archeoloog)
Betrokken personen buiten het project:	Gunter Stoops en Geert Vermeiren (stadsdienst archeologie Stad Gent)
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

0. INHOUDSTAFEL

0. INHOUDSTAFEL	3
1. BESCHRIJVEND GEDEELTE	5
1.1. ONDERZOEKSOPDRACHT	5
1.1.1. Inleiding	5
1.1.2. Vraagstelling	7
1.1.3. Randvoorwaarden	8
1.1.4. Geplande werken.....	8
1.2. WERKWIJZE EN STRATEGIE	12
1.2.1. Beschrijving en motivering onderzoeksstrategie	12
1.2.2. Organisatie van het vooronderzoek	13
1.2.3. Gebruikt materiaal	13
1.2.4. Inbreng specialisten	14
2. ASSESSMENTRAPPORT	15
2.1. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	15
2.2. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE SITUERING	15
2.3. STRATIGRAFIE EN ASSESSMENT SPOREN.....	18
2.3.1. Werkput 1 vlak 1.....	18
2.3.2. Werkput 1 vlak 2.....	19
2.3.3. Werkput 1 vlak 3.....	21
2.3.4. Werkput 2 vlak 1.....	24
2.3.5. Werkput 2 vlak 2.....	25
2.3.6. Werkput 2 vlak 3.....	27
2.3.7. Werkput 3 vlak 1.....	30
2.3.8. Werkput 3 vlak 2.....	32
2.3.9. Werkput 4 vlak 1 en 2.....	34
2.4. ASSESSMENT VONDSTEN.....	38
3. DATERING EN INTERPRETATIE	39
3.1. GEMOTIVEERDE INTERPRETATIE VAN VONDSTEN EN SPOREN	39
3.2. CONFRONTATIE MET RESULTATEN BUREAUSTUDIE	39
3.3. SYNTHESE EN AARD VAN DE POTENTIELE KENNIS	40
4. POTENTIEEL OP KENNISVERMEERDERING	40
4.1. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	40
4.2. WAARDERING	43
5. KADER VOOR EXPLOITATIE VOOR POTENTIEEL OP KENNISVERMEERDERING	44
6. SAMENVATTING	45
7. BIBLIOGRAFIE	46
7.1. UITGEGEVEN BRONNEN.....	46

7.2. INTERNETBRONNEN.....	46
8. BIJLAGEN	47

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Onderzoeksopdracht

1.1.1. Inleiding

Deze nota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningaanvraag voor stedenbouwkundige handelingen te Gent – Brabantdam 72-74, gelegen binnen de archeologische zone ‘historische stadskern van Gent’, waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

Een bureauonderzoek (ID 17728)¹ werd uitgevoerd door Ruben Willaert nv. Tijdens dit bureauonderzoek werd het studiegebied geografisch, geologisch, historisch en archeologisch gesitueerd aan de hand van reeds bestaande bronnen. Het bureauonderzoek kon de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet staven waardoor verder archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem werd geadviseerd in de vorm van een proefsleuven- en proefputtenonderzoek.

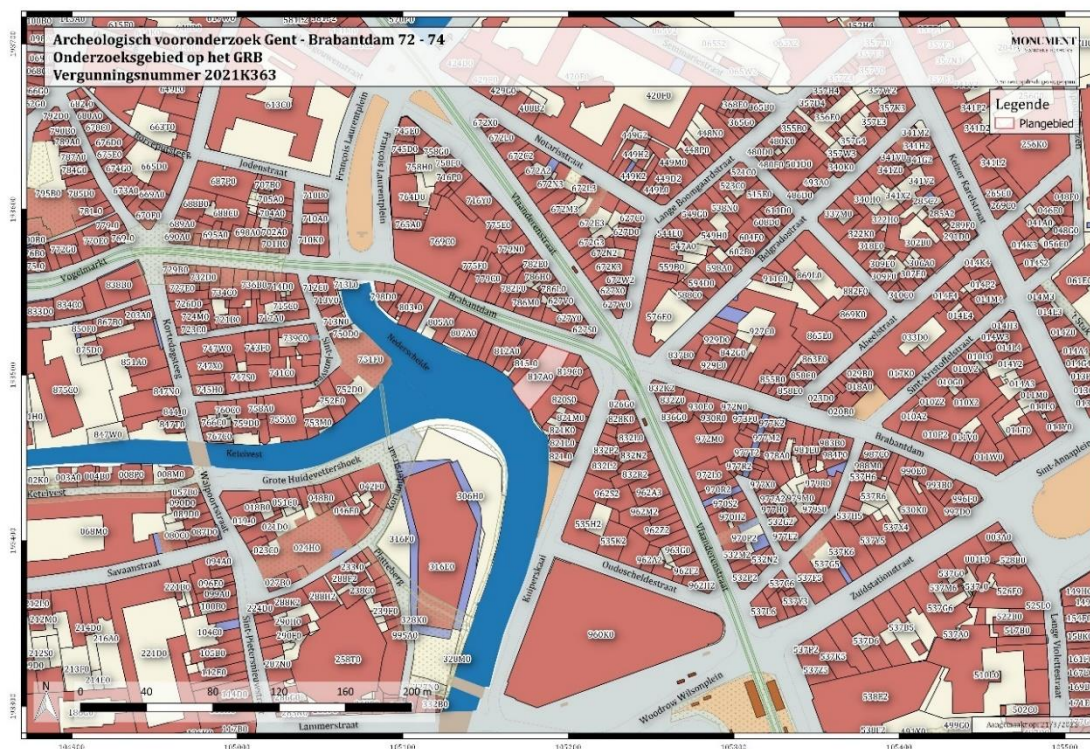
Het doel van dit onderzoek is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein archeologisch te onderzoeken. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.

Op basis van het Programma van Maatregelen dienden 3 proefputten aangelegd te worden, goed voor 34m² van de totale onderzoekszone. Dit verslag formuleert de resultaten die dit proefputtenonderzoek heeft opgeleverd.

¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17728>

Figuur 1: Projectgebied geprojecteerd op de meest recente luchtfoto (bron: geopunt.be).

Figuur 2: Projectgebied geprojecteerd op GRB (bron: geopunt.be).

1.1.2. Vraagstelling

Het doel van het onderzoek is om een specifiek inzicht te verkrijgen in de archeologische verwachting en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de ontwikkeling van het projectgebied. Hieronder worden de specifieke (niet-limitatieve) onderzoeksvragen weergegeven. De onderzoeksmethode is succesvol beëindigd wanneer haar vraagstellingen succesvol kunnen worden beantwoord².

- Hoe diep bevindt zich het archeologisch niveau?
- In hoeverre is het plangebied verstoord?
- Hoeveel archeologische niveaus kunnen onderscheiden worden?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten? - Wat is de onderlinge samenhang tussen de sporen en structuren?
- Welke specifieke activiteiten (bewoning, ambachtelijke activiteiten) hebben binnen het onderzoeksgebied plaatsgevonden?
- Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor?
- Passen deze in de historische context van de locatie?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Moet er, op basis van de archeologische resten, een vlakdekkend vervolgonderzoek plaatsvinden? Wat is de ruimtelijke afbakening van het vervolgonderzoek? Welke vraagstellingen dienen geformuleerd worden voor een vervolgonderzoek?

² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17728>

1.1.3. Randvoorwaarden

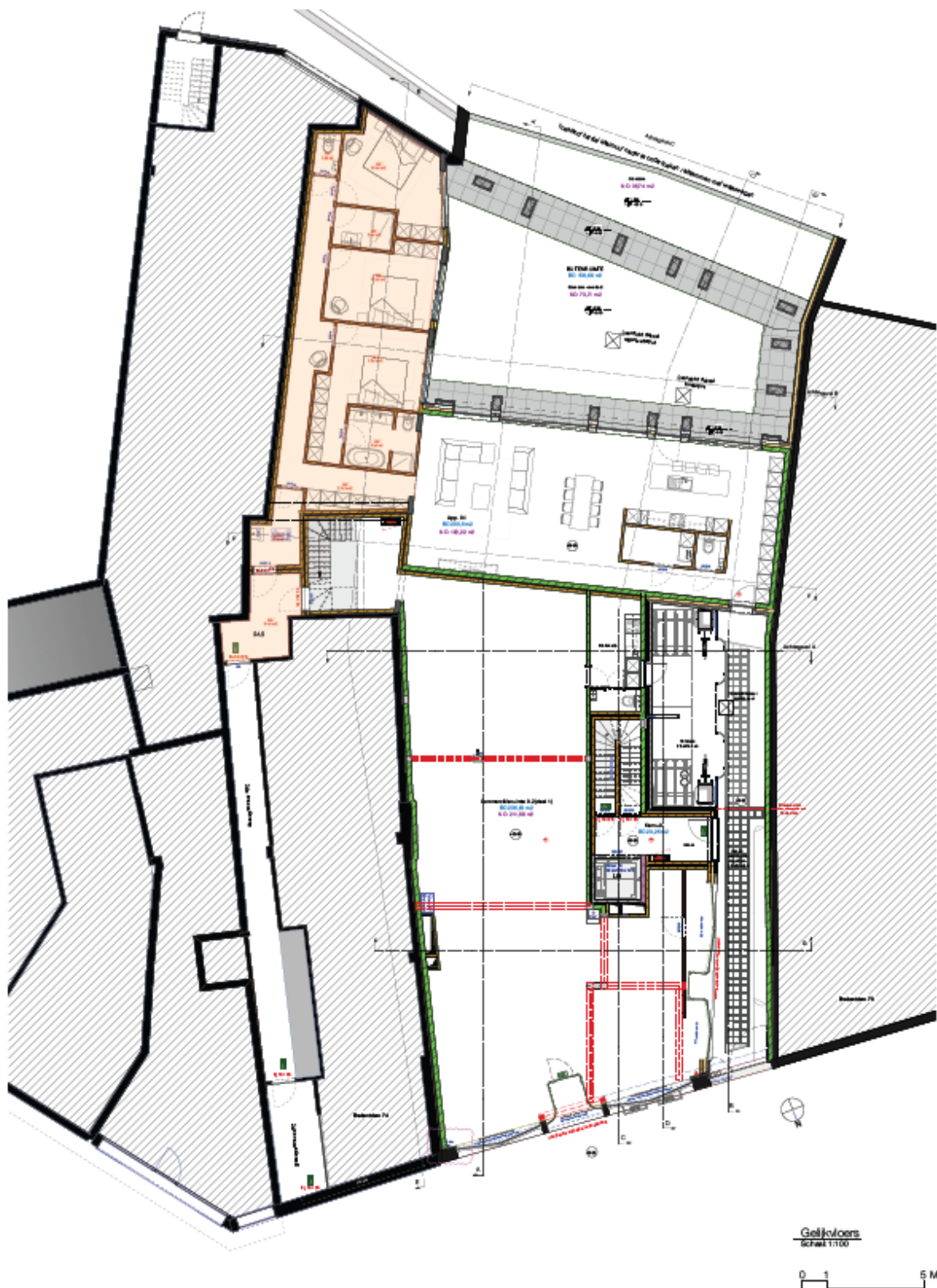
Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden.

1.1.4. Geplande werken

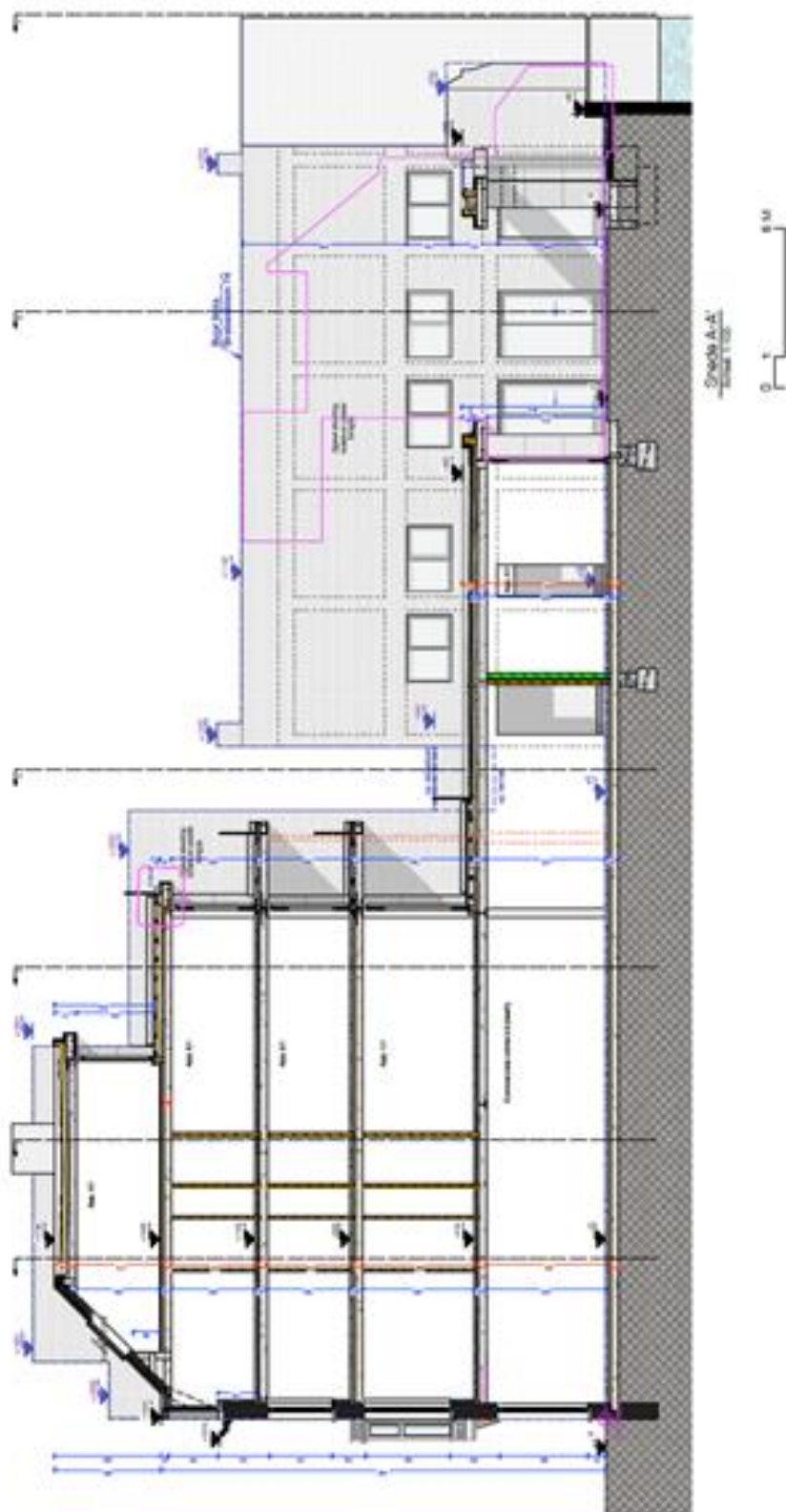
De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 610 m². Tot recent was het plangebied volledig bebouwd en in gebruik als handelsruimte. Dit gebouw is recent gesloopt. De beschermde gevel uit het vierde kwart van de 18e eeuw werd behouden. Het oorspronkelijk gebouw had een kelder van ca. 260 m². Deze kelder is na de sloopwerken opgevuld.

Een archeologienota³ werd opgemaakt in het kader van een vergunningsaanvraag voor de realisatie van 8 appartementen en een commerciële ruimte. De nieuwbouw zal quasi het volledige terrein innemen en wordt gefundeerd door middel van sleuffunderingen tot vorstvrije diepte (ca. 100 cm-mv) en een vloerplaat (ca. 50 cm-mv). Op het ondergronds niveau wordt een kleine kelder voorzien die plaats zal bieden aan een tellerlokaal. Deze kelder heeft een oppervlakte van ca. 44 m² en situeert zich integraal ter hoogte van een bestaande, recent opgevulde kelder. In functie van de geplande werken wordt tevens nieuwe riolering voorzien die zal aansluiten op nieuwe putten. De putten (gecombineerde oppervlakte ca. 16,5 m²) worden aangelegd tot een diepte van ca. 2 m-mv, voor de riolering wordt een sleuf uitgegraven met een breedte van 50 cm en een diepte van 80 cm.

³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17728>

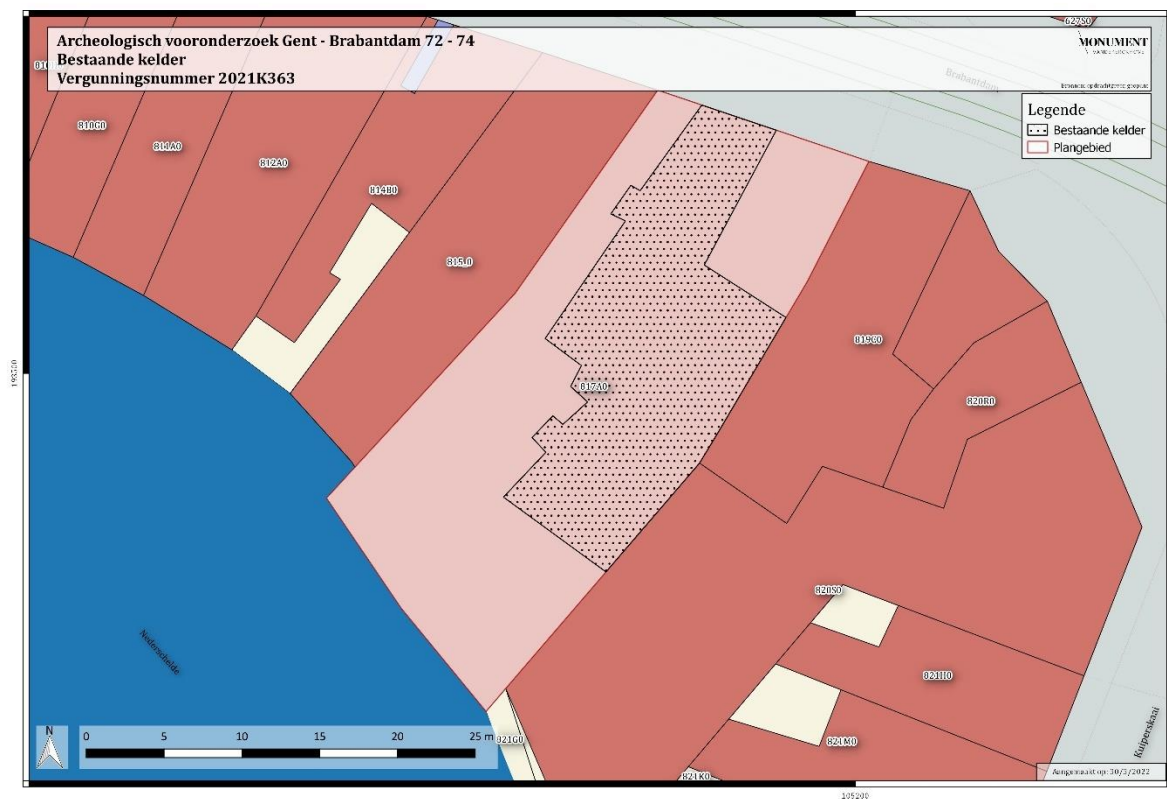
Figuur 3: Zicht op de geplande toestand (© initiatiefnemer).

Figuur 4: Zicht op snede AA' met weergave funderingstechniek (© initiatiefnemer).

Figuur 5: Zicht op het gesloopte plangebied. Enkel de voorgevel werd hierbij behouden (© Google Maps Street View)

Figuur 6: Het onderzoekgebied met aanduiding van de bestaande kelder.

1.2. Werkwijze en strategie

1.2.1. Beschrijving en motivering onderzoeksstrategie

Er werd gestart met het machinaal uitschieten van de betonnen vloerplaat die zich ter hoogte van WP1, WP3 en WP4 bevond. Ter hoogte van WP3 bleken daaronder nog verschillende funderingspalen in gewapend beton te zitten met tussenliggende betonnen funderingsstroken (Figuur 9). Gezien de zeer hoge verstoringsgraad ter hoogte van de locatie van WP3 werd iets meer naar het noordwesten een bijkomende put (WP4) gegraven, teneinde toch een voldoende zicht te kunnen krijgen op de stratigrafie in die zone buiten de kelder.

1.2.2. Organisatie van het vooronderzoek

Het terreinwerk werd uitgevoerd door veldwerkleider Tomas Bradt (erkend archeoloog), bijgestaan door Jasper Van Rensbergen (Assistent-archeoloog). Het veldwerk vond plaats op 17/02/22 en 18/02/22.

1.2.3. Gebruikt materiaal

De bestaande vloerplaat/betonmassieven werden uitgebroken onder toezien van de veldwerkleider. Vervolgens werd laagsgewijs verdiept tot op het eerste archeologische niveau. Bij het aantreffen van een archeologisch niveau werden de sporen/structuren schoongemaakt en gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. De foto's werden genomen met een Nikon van het type Coolpix waterproof 18m/59ft Shockproof 2m 6.6ft met optical zoom 4.3-21.5mm 1:2.8. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Het inmeten van de sporen en het bepalen van de hoogte van het terrein en de archeologische niveaus (in TAW) gebeurde aan de hand van een totaalstation.

Figuur 8: Toestand van het onderzoeksgebied net voor aanvang van het proefputtenonderzoek.

Figuur 9: Zicht op de hoge mate aan recente versterking in het zuidwestelijke deel van het terrein in de vorm van een dikke betonnen vloerplaat en op regelmatige afstand van elkaar geplaatste paalfunderingen in gewapend beton.

1.2.4. Inbreng specialisten

Gunter Stoops, Geert Vermeiren (Gent Dienst Stadsarcheologie) en archeoloog Bart Bot zijn op 17/02/22 tijdens het veldwerk langsgeweest om advies te verlenen.

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. Landschappelijke situering

Fysisch-geografisch is Gent gelegen in de Vlaamse Vallei aan de samenvloeiing van de Schelde en de Leie. Het plangebied situeert zich ten noorden van de getuigenheuvel de Blandijnberg die een maximale hoogte bereikt van ca. 29 m TAW. Het onderzoeksgebied situeert zich op de rand van de holocene vallei van de Nederschelde. Het terrein loopt op het hoogtemodel sterk af naar het zuidwesten, richting het alluvium van de Nederschelde. Het hoogteverloop geeft een hoogteligging weer van 6.4 – 7.8 m TAW. Vermoedelijk is het zuidelijk terreindeel in het verleden opgehoogd om het terrein geschikt te maken voor bewoning en is een kaai aangelegd tussen het plangebied en de Nederschelde.

Om de menselijke ingrepen op het waterwegennet in en rondom Gent te begrijpen, is kennis van het natuurlijk landschap noodzakelijk. Gent is meer dan de ligging aan de samenvloeiing van twee rivieren nabij een getuigenheuvel. Gent is ontstaan in een rivierenlandschap met verschillende rivierbeddingen, tussenliggende dekzandruggen en lokale verstuingen.⁴

Het is één van de onderzoeksvragen in welke mate er een zicht kan verkregen worden op de oorspronkelijke noordoostelijke oever van de Nederschelde en hoe men deze in de loop van de middeleeuwen heeft vorm gegeven.

2.2. Historische en archeologische situering

In de omgeving van het plangebied zijn een ruim aantal vindplaatsen gekend. Archeologisch onderzoek wijst op bewoning gedurende de middeleeuwen, wat niet verwonderlijk is rekening houdende met de ligging binnen de historische stadskern van Gent en het feit dat Gent in de late middeleeuwen als één van de grootste steden van Noordwest Europa.

Bij de grootschalige opgraving in 2012 aan de overkant van het plangebied (De Waalse Krook) werden heel wat sporen uit de late middeleeuwen opgegraven, waaronder die van een leerlooierij. Ook heel wat bewoningssporen, een houten oeverbeschoeiing, verschillende kaaimuren en ovenstructuren werden er aangetroffen.⁵

Het plangebied situeert zich precies ten zuidoosten van de tweede stadsomwalling en komt vermoedelijk in de loop van de 13de eeuw binnen het stadswaefsel van Gent te liggen. Op de Deventerkaart zijn de stadspoorten van deze tweede omwalling nog duidelijk te zien. Het stratenpatroon op de Deventerkaart toont reeds veel gelijkenissen met de huidige wegenis,

⁴ Gelaude F., 2018, p.37.

⁵ Eryvynck A., (red.), Vermeiren G., Bru M.A., 2018, De Krook, een leerrijk boek.

het verloop van de Brabantdam is reeds duidelijk waarneembaar. De Brabantdam was vanouds een belangrijke invalsweg komende uit de richting Brabant naar de zuidoostelijke toegangspoort van de middeleeuwse stad. Er is binnen de projectgrenzen dus een hoge verwachting naar bewoningssporen uit de volle/late middeleeuwen.

De ligging van het plangebied aan water maakt het terrein geschikt voor specifieke artisanale activiteiten waarvoor de toevoer van water nodig is, zoals bijvoorbeeld leerlooien of vollen. In de directe omgeving van het plangebied bracht archeologisch onderzoek reeds sporen van artisanale activiteiten aan het licht. Op de Deventerkaart is het plangebied reeds volledig bebouwd. Het terrein is omsloten door de Brabantdam ten noorden en de Nederschelde ten zuiden. Op de Sanderuskaart is te zien dat de bebouwing binnen de projectgrenzen zich situeert aan de straatzijde van de Brabantdam. De rest van het terrein is in gebruik als tuinzone. Op de Ferrariskaart is het plangebied quasi volledig bebouwd. De bebouwing lijkt een open binnenpleintje te omsluiten. De gevel van het recent gesloopte gebouw dateert uit het vierde kwart van de 18e eeuw.

Figuur 10: Projectgebied aangeduid op de Deventerkaart, ca.1560 (Overgenomen uit A.Willaert, 2021, figuur 15, Bron: KBR).

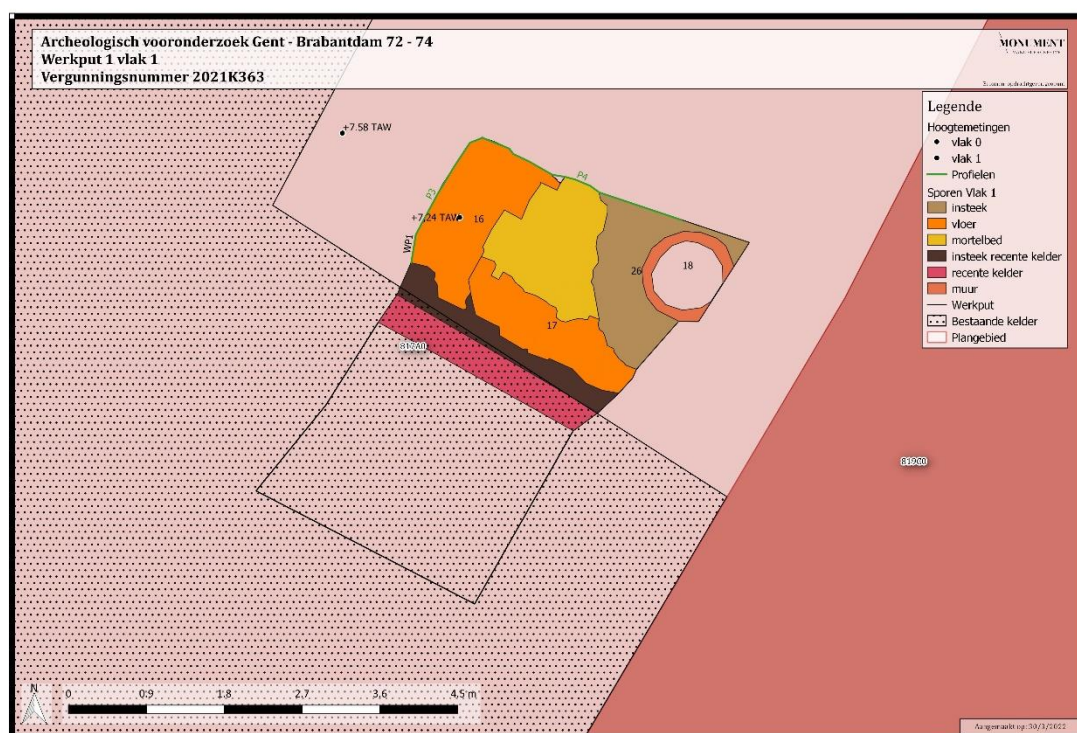

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op het plan van Johannes Blaeu, 1649 (Overgenomen uit A.Willaert, 2021, figuur 17, Bron: NGI Cartesius).

2.3. Stratigrafie en assessment sporen

2.3.1. Werkput 1 vlak 1

Onmiddellijk onder het zandbed van de betonplaat, op amper 30cm diepte, werd op twee vrijwel intacte en gelijkaardige tegelvloeren (S16 en S17) gestoten (Figuur 12). Ze bestaan uit dezelfde vierkante oranje tegels die een formaat hebben van 20x20x3cm. Ze worden allebei in het noordoosten doorsneden door een jongere, druppelvormige bakstenen waterput met harde witte mortel. In deze waterput zat nog water en een loden buis.

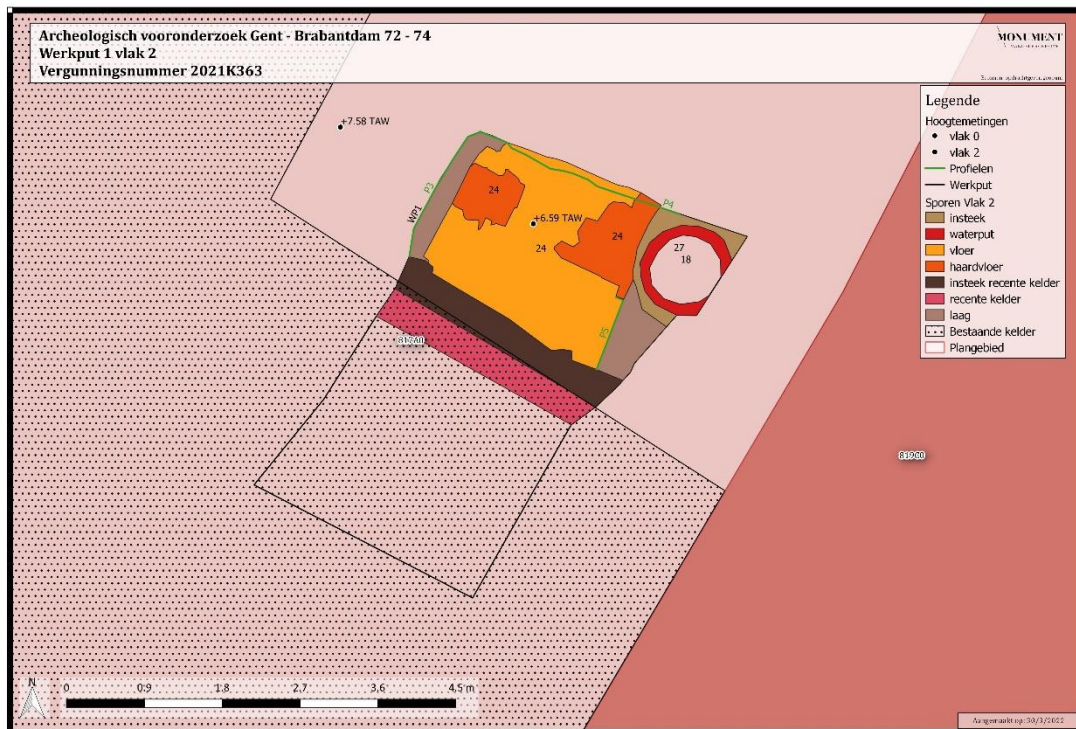
Figuur 12: Werkput 1 vlak 1.

Figuur 13: Zicht op de opeenvolgende tegelvloeren S16 en S17.

2.3.2. Werkput 1 vlak 2

Bij het verdiepen naar vlak 2 werd op ca. 1m diepte gestoten op een volgende intacte tegelvloer S24 (Figuur 15). Deze was gevormd met oranje vierkante tegels van 19 op 19cm. Naar het noorden waren de tegels donkergrijs verkleurd, vermoedelijk als gevolg van herhaaldelijke hittevorming. Daar waren ook twee zones te zien waar op de zijkant geplaatste haardtegels in verwerkt waren. dergelijke centrale haardvloeren worden met laatmiddeleeuwse bewoning geassocieerd.

Figuur 14: Werkput 1 vlak 2.

Figuur 15: Zicht op tegelvloer S24 met daarin twee haardvloeren van op de zijkant geplaatste daktegels verwerkt.

⁶ Bradt T. en Vanoverbeke R., 2017, pp. 195-198.

Figuur 17: Zicht op profiel 4 met onderaan de intacte laatmiddeleeuwse haardvloer.

Om nog meer inzicht te krijgen op de stratigrafie en de eventuele moederbodem werd in de uiterste zuidoosthoek nog een klein kijkputje gezet (Figuur 18). Daarbij werd een mogelijk restant van een nog oudere haardplaats, in de vorm van een 20cm dikke oranje verbrande leemlaag (S51), herkend. In het vlak leek zich daar ook een vage cirkelvorm af te tekenen. De moederbodem was op een diepte van 2m nog niet bereikt. Wel was een interessante gelaagdheid te zien in de vorm van verschillende opeenvolgend aangelegde ophogingspakketten en/of oudere vloerniveaus.

Figuur 18: Lokale verdieping in de uiterste zuidoosthoek met zicht op de mogelijke restanten van een nog oudere haardplaats in de vorm van oranje verbrande leem.

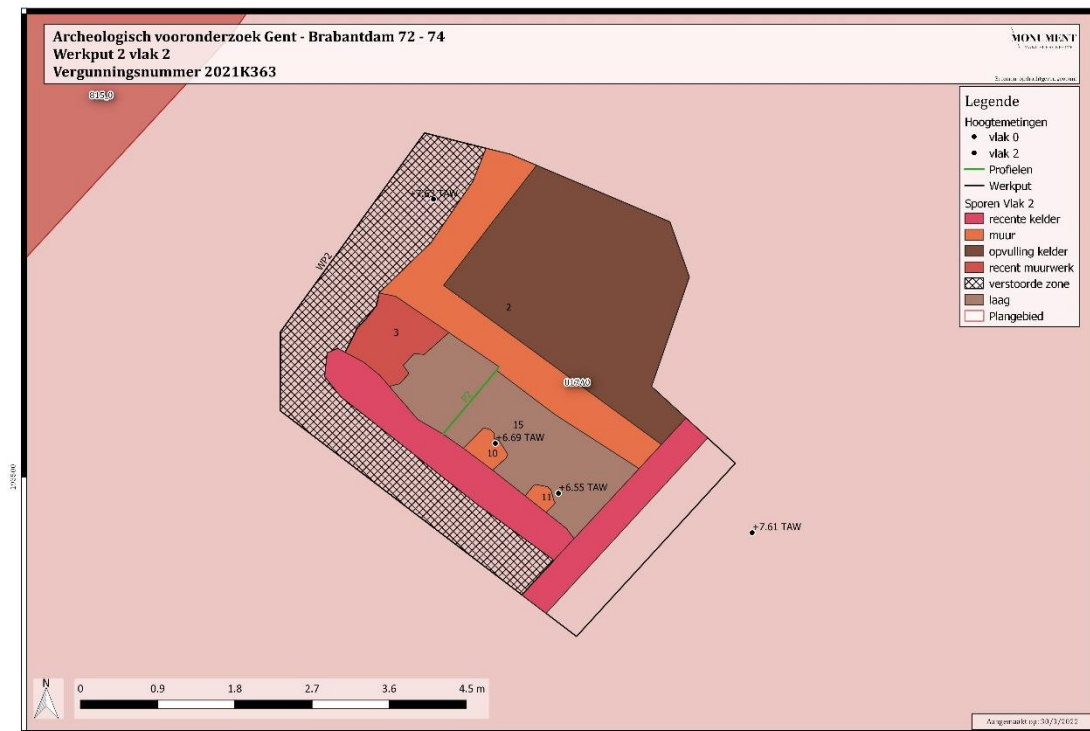
Figuur 19: Werkput 2 vlak 1.

Figuur 20: Zicht op vlak 1 van WP2 met centraal de onverstoorde zone, rechts een grote kelderstructuur uit de Nieuwe tijden en links een zeer recente verstoring.

2.3.5. Werkput 2 vlak 2

Binnen de onverstoorde zone werd verder verdiept. Na 40cm kwamen twee muurfragmenten (S10 en S11) tevoorschijn (Figuur 22). Ze waren beiden opgebouwd met bakstenen met een formaat van 25x11/12x6cm, samengehouden met vrij harde en weinig zandige licht gelig beige kalkmortel.

Figuur 21: werkput 2 vlak 2.

Figuur 22: Bovenaanzicht op de kleine bakstenen muurfragmenten S11 en S10 (baksteenformaat: 25x11/12x6cm). Door de verdieping werd ook een beter zicht verkregen op S2 die de zuidwestelijke muur van een grote kelderstructuur vormt en wellicht zijn oorsprong in de Nieuwe tijden heeft.

Na registratie van de twee bakstenen muurfragmenten werd verder verdiept. Op een diepte van ca.1,4m kwam de aflijning van een mogelijke kuil (S19) tevoorschijn (Figuur 24). Het aardewerk, waaronder een mooie roodbeschilderde rand, dateert in de tweede helft van de 12de en de 13de eeuw. De kuil vertoont een bruine organisch gevulde rand met binnenin een heterogenere vulling met blekere plekken van zandleem.

Figuur 23: werkput 2 vlak 3.

Figuur 24: Zicht op de verdere verdieping binnen de onverstoorde zone van WP2 (Profiel 2) met onderaan de aflijning van kuil S19.

Uiteindelijk werd nog iets verder verdiept, waarbij onder S19 de vermoedelijke geelgroenige moederbodem bereikt werd (Figuur 24). Dat moet ongeveer op 5,35m TAW zijn. Geleidelijk aan kwam er ook grondwater door.

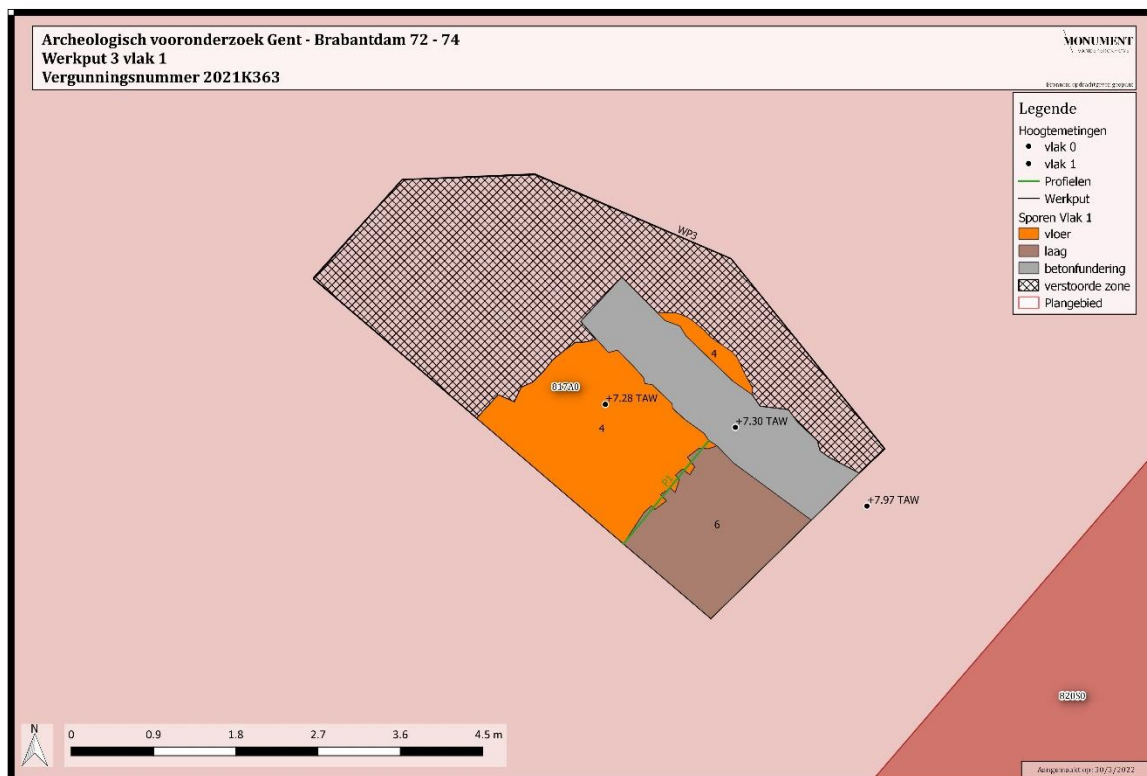
Figuur 25: Zicht op het ganze profiel 2 in WP2 met onderaan de vermoedelijke blauwige moederbodem. Erboven is de bruine organische vulling van kuil S19 zichtbaar.

2.3.7. Werkput 3 vlak 1

Het uitgraven van deze werkput werd sterk bemoeilijkt door de aanwezige dikke vloerplaat en verschillende paalfunderingen in gewapend beton. Daarnaast bevond zich in het noordwesten van deze put nog een bijkomende verstoring in de vorm van een hellend vlak waarop verschillende kabels en leidingen op lagen.

Op een diepte van ongeveer 60cm werd op een baksteentegelvloer (S4) gestoten. De bakstenen hadden een paarsrode kleur en een formaat van 22x10x5cm. Deze vloer werd in het noordoosten onderbroken door een verstoring in de vorm van een verbinding tussen twee gewapend betonnen paalfunderingen. Aan de andere kant ervan was nog een klein stukje van deze vloer bewaard gebleven, maar dat werd op zijn beurt dan ook weer verstoord door de gekende recente kelderstructuur (Figuur 27).

In het uiterste zuidwesten van deze werkput werd de vloer doorbroken om zicht te krijgen op de onderliggende stratigrafie. Daar viel wel wat gelaagdheid in te herkennen, maar uiteindelijk gaat het wellicht gewoon om een puinig ophogingspakket. Op de voorgrond is een recente bakstenen muur te zien (Figuur 28).

Figuur 26: werkput 3 vlak 1.

Figuur 27: Zicht op vlak 1 van WP3 met de bakstenen vloer (S4).

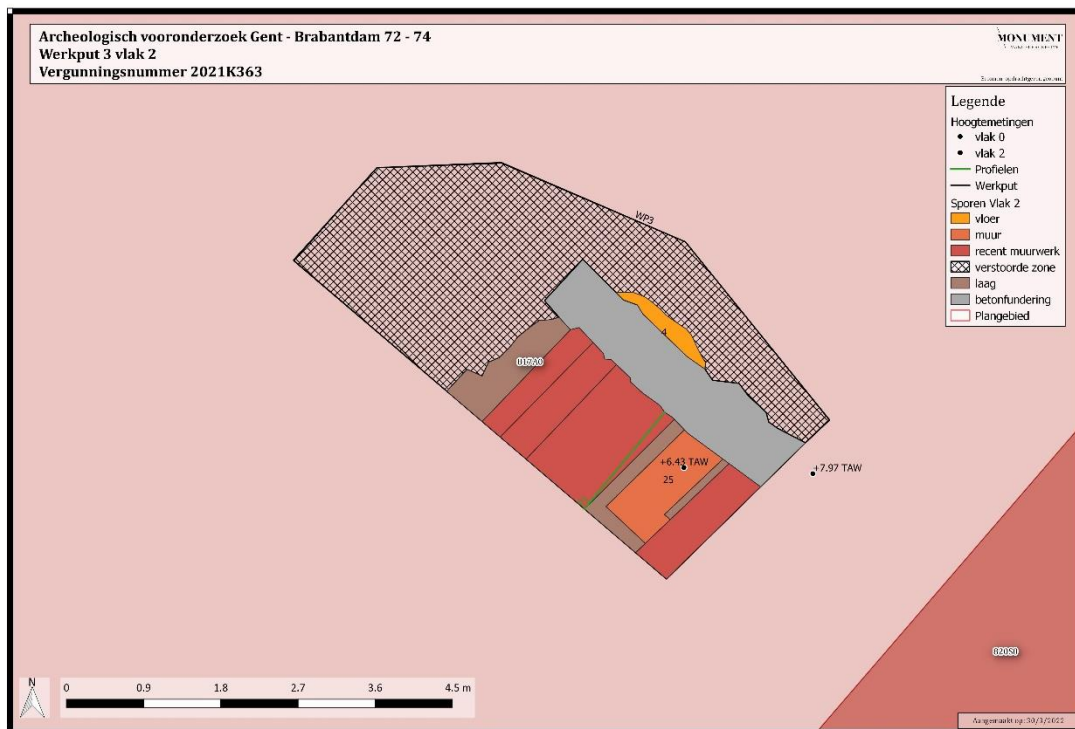

Figuur 28: Zicht op de stratigrafie/puinige ophoping (profiel 1) onder de bakstenen vloer S4. Op de voorgrond is een vrij recente bakstenen muur te zien.

2.3.8. Werkput 3 vlak 2

Bij het verdiepen onder vloer S4 kwamen vijf bakstenen muurstructuren tevoorschijn. Vier ervan kunnen als vrij recent (wellicht 19de eeuws) beschouwd worden (Figuur 30). Eén muur (S25) kan mogelijk teruggaan tot de latere late middeleeuwen, vermoedelijk de 15de eeuw. Deze was 54cm breed en opgebouwd met bakstenen die een formaat hebben van 25x12x5,5cm. Mogelijk maakt hij hier net een hoek naar het zuidoosten toe. De gebruikte mortel was een zeer zachte licht groenig beige zandmortel (Figuur 31).

Gezien de andere aanwezige muren was de ruimte te beperkt om nog verder te verdiepen. Daarop werd de keuze gemaakt een om een kleine bijkomende put (WP4), iets verder naar het noorden toe, te graven.

Figuur 29: werkput 3 vlak 2.

Figuur 30: Vlak 2 in WP3 met verschillende bakstenen muurstructuren, waaronder vier recente en één vermoedelijk 15de eeuwse.

Figuur 31: Zicht op de mogelijk 15de eeuwse bakstenen muurstructuur met een baksteenformaat van 25x12x5,5cm.

2.3.9. Werkput 4 vlak 1 en 2

De extra put (WP4) werd tussen WP2 en WP3 gegraven. Belangrijk was om via deze put meer zicht te krijgen op de stratigrafie en diepte van de moederbodem in deze zone.

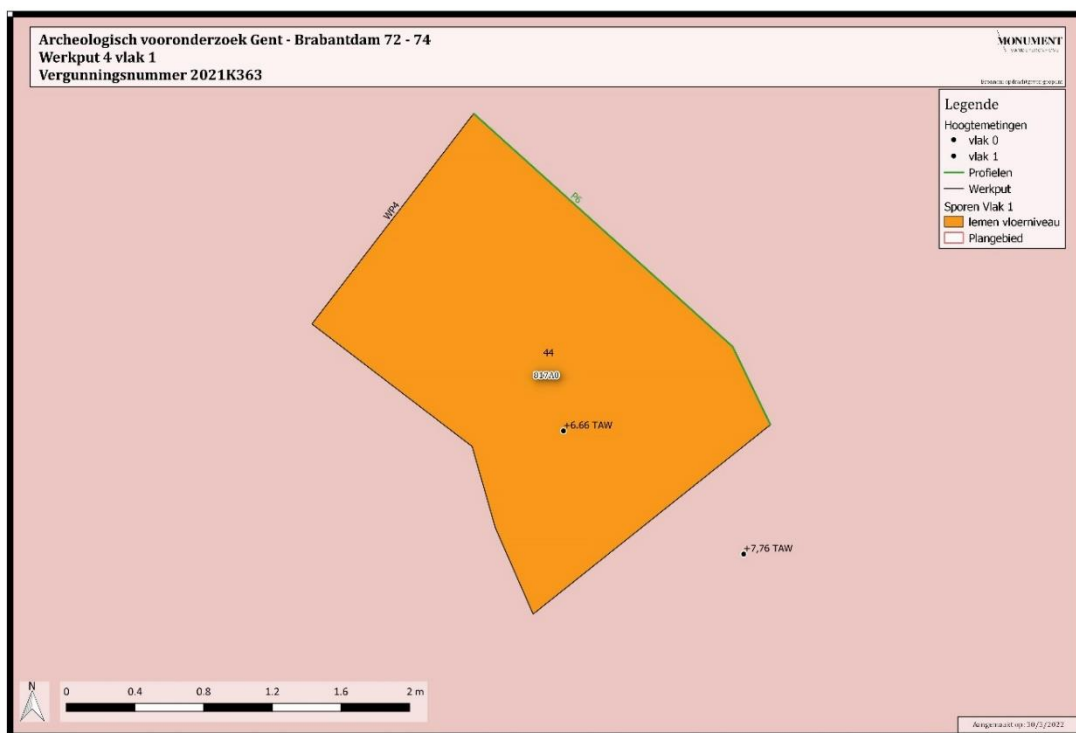
De put werd gegraven net ten zuidwesten van een bakstenen muur die als vrij recent (19de eeuw) kan gezien worden.

Op een diepte van 1,1m werd een eerste interessant niveau herkend. Het gaat om een laag met oranje verbrande leem (S44). Daaronder bevond zich een vrij houtskoolrijk pakket met wat aardewerk, dierlijk bot en ook redelijk wat kleine schelpjesresten in. Het aardewerk wijst in de richting van een datering in de 16de-17de eeuw.

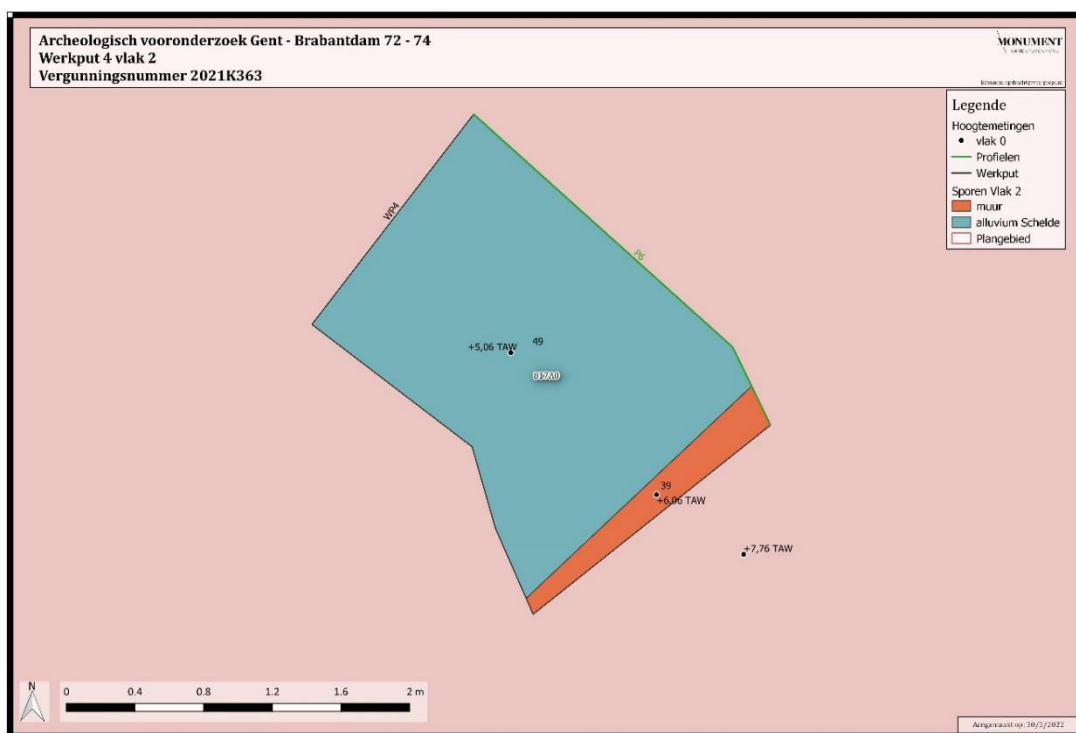
Daaronder zat een puinig ophogingspakket (S46) dat op een donkergrijze tot zwarte laag lag, die mogelijk als brandlaag (S47) kan gezien worden (Figuur 36).

Onderaan de put, in de zuidoostelijke putwand, was op 1,7m diepte een bakstenen muur (S39, zie figuur 37) te zien die heel gelijkend was op de bakstenen muur S25 in WP3. Zowel het baksteenformaat als de gebruikte zachte mortel was heel gelijkaardig, hetgeen ook een datering vanaf de 15de eeuw doet vermoeden.

Onder de mogelijke brandlaag waren nog twee lagen te zien die wellicht met de oude oever van de Nederschelde gelinkt kunnen worden. Het bovenste heeft nog een bleekbruine kleur en bestaat uit een kleiige zandleem waarin enkele onregelmatig gevormde Doornikse kalksteenbrokken vervat zaten. Helemaal onderaan is de vermoedelijke blauwgrijze alluviale moederbodem te zien die gevormd wordt door kleiig zand waarin ook enkele veenbrokken zaten.

Figuur 32: werkput 4 vlak 1.

Figuur 33: werkput 4 vlak 2.

Figuur 34: Zicht op het noordoostprofiel van WP4 (profiel 6) met bovenaan een vermoedelijke 19de eeuwse bakstenen muur en op 1,10m diepte een interessante oranje verbrande leemlaag. Onderaan is een donkergrijze tot zwarte laag te zien die mogelijk als brandlaag kan gezien worden.

Figuur 35: Detailbeeld van de onderkant van profiel 6 met ook zicht op de bakstenen muur S39 die bovenop de mogelijke brandlaag (S47) werd gebouwd. Onder de brandlaag ligt in eerste instantie nog een bleekbruin kleiig zandleempakket met daaronder dan de vermoedelijke alluviale moederbodem, gevormd door blauwgrijze zandige klei met daarin enkele veenbrokken.

2.4. Assessment vondsten

Het oudste aardewerk werd gevonden in kuil S19, onderaan profiel 2 in WP2 (Figuur 26 en 27). Daarin bevond zich een grote rand van roodbeschilderd aardewerk, samen met twee scherven hoogversierd aardewerk, een rand van grijs aardewerk met draperiedecor, en nog enkele scherven in grijs en rood aardewerk (Figuur 38). Samen genomen kan deze context gedateerd worden in de late 12de-begin van de 13de eeuw.

In laag S48 werd, net boven de vermoedelijke alluviale moederbodem van de oever van de Nederschelde, onderaan profiel 6 in WP4 (zie Figuur 37), aardewerk (grijs en proto-steengoed) gevonden dat in de 13de eeuw kan gedateerd worden.

In het lemen vloerniveau (S50) dat zich rond de onderste haardvloer in WP1 bevond (Figuur 19 en 20), werden twee scherven grijs aardewerk en één hoogversierd scherfje gevonden. Ook deze kunnen in de 13de eeuw gedateerd worden.

Figuur 36: Het aardewerk dat in kuil S19 werd gevonden. Bovenaan rechts de rand in roodbeschilderd aardewerk.

3. Datering en interpretatie

3.1. Gemotiveerde interpretatie van vondsten en sporen

Er werd tijdens het proefputtenonderzoek in de oostelijke hoek van het onderzoeksterrein een compleet intacte stratigrafie aangetroffen. Vanaf een diepte van slechts -30cm werden vier opeenvolgende vloeren gevonden. De onderste twee vielen duidelijk als haardvloeren te herkennen en dateren, op basis van gelijkaardige voorbeelden in Gent, in de late middeleeuwen.

Daarnaast werden twee bakstenen muurstructuren aangetroffen die ook met bewoning vanaf de late middeleeuwen geassocieerd kunnen worden. Eén kuil bevatte aardewerk dat in de late 12de – begin 13de eeuw kan gedateerd worden.

Er werd ook een zicht verkregen op de vermoedelijke oudste oeverlagen van de Nederschelde. Deze bevindt zich op ongeveer 2,5m onder het huidige maaiveld.

3.2. Confrontatie met resultaten bureaustudie

De aanwezigheid van intacte haardvloeren en bakstenen muurstructuren wijst op bewoning vanaf de late middeleeuwen. Eén kuil en de lagen net boven de oude oever van de Nederschelde bevatten materiaal die terug gaat tot de late 12de-begin 13de eeuw. Op dat moment komt het onderzoeksgebied wellicht binnen de historische kern van Gent te liggen. Het onderzoek heeft inderdaad de resten van opeenvolgende bewoning vanaf die periode kunnen vaststellen. Onder andere op de oudst bewaarde kaart van Gent uit 1534 is in de zone van het onderzoeksgebied intense bewoning te zien (Figuur 39).

Figuur 37: Aanduiding (bij benadering) van het onderzoeksgebied op het 'Panoramisch gezicht op Gent' uit 1534. (https://stamgent.be/nl_be/evenementen/de-zaak-1534-een-topstuk-doorgelicht).

3.3. Synthese en aard van de potentiële kennis

De aanleg van vier proefputten ter hoogte van Gent Brabantdam 72-74 heeft een zicht gegeven op het onderzoekspotentieel van de site. Er kan gesteld worden dat de geplande ontwikkeling van het terrein een deel van dit potentieel rechtstreeks bedreigd. Het gaat om intacte haardvloeren die terug gaan op laatmiddeleeuwse bewoning. Over de datering en de evolutie van dergelijke haardvloeren en de bewoning waarin deze zich bevonden valt nog heel wat te leren.

Een tweede interessant aspect is de lokalisering en datering van de oorspronkelijke oever van de Nederschelde. In de zone waar twee diepe nieuwe waterputten worden gepland, kan een zicht hieop verkregen worden. Op welk moment werd het terrein opgehoogd om bewoning mogelijk te maken? Welke soort bewoning was dit? Wijst het brandpakket op een (houten) bewoning voorafgaand de bakstenen bewoning? Kan een zicht verkregen worden op een eventuele afbakening van de percelen en de bijhorende (achter)erven? Bevinden er zich in de zone het dichtst tegen de Nederschelde restanten van oude kaaimuren of eventuele houten overbeschoeiingen?

4. Potentieel op kennisvermeerdering

4.1. Beantwoording onderzoeksvragen

- *Hoe diep bevindt zich het archeologisch niveau?*

In de oostelijke hoek van het onderzoeksgebied bevond het eerste archeologische niveau zich al op slechts -30cm (WP1). Daar is sprake van een nog compleet intacte stratigrafie. De aanwezigheid van een gekende kelder heeft een groot deel van de oorspronkelijke bewoningsniveaus verstoord. Buiten de kelder kan, in de zones die dieper verstoord zullen worden door de aanleg van diepe waterputten, een zicht verkregen worden op de intacte middeleeuwse lagen en de oorspronkelijke oever van de Nederschelde. De eerste 16de-17de eeuwse archeologische niveaus kwamen, buiten de gekende recente kelder, tevoorschijn op een diepte tussen -80 en -1,1m. Daarbij dient ook rekening gehouden te worden met restanten van jongere 18de-19de eeuwse bewoningssporen die zich daar nog boven bevindt en ook al meteen onder de vloerplaat tevoorschijn kwam.

- *In hoeverre is het plangebied verstoord?*

Er is sprake van een aanzienlijke verstoring door een gekende recente kelder die ongeveer ½ van het totale terrein beslaat. Deze verstoring werd tijdens het proefputtenonderzoek vastgesteld en reikte minstens 1,5m diep.

In de uiterste oostelijk hoek (ter hoogte van WP1) werd wel nog een compleet intacte stratigrafie met verschillende opeenvolgende vloerniveaus, waaronder twee laatmiddeleeuwse haardvloeren, waargenomen.

De meest zuidelijke zone (ter hoogte van WP3), dicht tegen het water aan, kende een sterke verstoringsgraad door de aanwezigheid van funderingspalen in gewapend beton. In de resterende zone in de noordwestelijke hoek kwamen de eerste archeologische niveaus tevoorschijn op een diepte tussen -0,8 en -1,1m.

- *Hoeveel archeologische niveaus kunnen onderscheiden worden?*

Ter hoogte van WP1 bevonden zich binnen de geplande verstoringsdiepte van -1,3m vier archeologische vlakken in de vorm van vier vloerniveaus, waaronder twee laatmiddeleeuwse haardvloeren. Ter hoogte van WP2 en WP3 dient rekening gehouden te worden met minstens drie archeologische niveaus.

- *Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?*

Er werden twee opeenvolgende tegelvloeren gevonden die minstens teruggaan tot de Nieuwe Tijd. Twee onderliggende haardvloeren dateren wellicht in de late middeleeuwen, net als twee bakstenen muren. Deze waren gebouwd op een donkergrijze tot zwarte laag die eventueel als brandlaag kan gezien worden. Eén kuil met een organische rand bevatte aardewerk dat terug gaat tot het einde van de 12de – begin van de 13de eeuw.

- *Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten? - Wat is de onderlinge samenhang tussen de sporen en structuren?*

De eerste twee opeenvolgende vloeren dateren wellicht in de Nieuwe Tijd. De twee onderliggende haardvloeren gaan dan weer wellicht terug tot de Late Middeleeuwen. Twee oudere bakstenen muurstructuren kunnen eveneens terug gaan tot de late middeleeuwen. Een mogelijk brandlaag werd onder één van deze laatmiddeleeuwse bakstenen muren waargenomen. De onderlinge samenhang tussen de bakstenen muren en de haardvloeren uit de late middeleeuwen kon tijdens het vooronderzoek niet bepaald worden. Het is één van de aandachtspunten voor het vervolgonderzoek. Eén kuil kon op basis van het erin aangetroffen aardewerk gedateerd worden in de late 12de -begin van de 13de eeuw. Verder dateren ook de eerste ophogingspakketten die bovenop de oorspronkelijke oude alluviale oever van de Nederschelde vermoedelijk tot deze periode.

- *Welke specifieke activiteiten (bewoning, ambachtelijke activiteiten) hebben binnen het onderzoeksgebied plaatsgevonden?*

Er werden tijdens het proefputtenonderzoek enkel sporen van bewoning aangetroffen. Resten van ambachtelijke activiteiten werden in de vier putten niet aangetroffen. Toch dient daar, gezien de nabijheid van het water, bij het vervolgonderzoek nog steeds rekening mee gehouden te worden.

- *Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor?*

De bewoningsresten betreffen intacte tegelvloeren, intacte (laatmiddeleeuwse) haardvloeren en bakstenen muurstructuren. Eén kuil uit de late 12de - begin 13de eeuw kan mogelijk een

deel van een afval- of mestkuil geweest zijn. Verder is de aanwezigheid van een mogelijke brandlaag een interessant gegeven. Daarin kunnen eventueel de resten van voorafgaande houten woningen in vervat zitten.

- *Passen deze in de historische context van de locatie?*

De aanwezigheid van bewoning vanaf de 13de eeuw past binnen de historisch gekende context van deze locatie binnen Gent. Over de aard van deze bewoning in deze zone was tot op heden echter nog geen kennis.

- *Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?*

Het oudste vondstenmateriaal gaat terug tot de late 12de – begin van de 13de eeuw. Verder werd hoofdzakelijk laatmiddeleeuws aardewerk gevonden. Daarnaast werd ook nog een laag met aardewerk gevonden dat in de 16de-17de eeuw dateert, waarin ook wat dierlijk bot en opvallend veel schelpenresten in vervat zaten.

Samen genomen kan het voorlopig als standaard afvalmateriaal van nabij gelegen bewoning uit de desbetreffende periodes gezien worden.

- *Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?*

Tussen de verschillende vloerniveaus bevonden zich puinige ophogingslagen. Daaronder bevonden zich ook nog mogelijke lemen vloerniveaus met tussenliggende zandlemige ophogingspakketten. De zandlemige lagen net boven en net onder de hardvloeren waren opvallend oranje verkleurd, als gevolg van de hitte.

In de zone dicht bij de Nederschelde waren ook enkele ophogingspakketten boven de oorspronkelijke alluviale oever van de Nederschelde te zien. Bovenop een blekere lichtbruinige kleiige met enkele Doornikse kalksteenbrokken bevond zich een mogelijke brandlaag. De ophogingslagen daarboven waren puiniger. Ter hoogte van WP2 waren in het profiel enkele meer organische lagen te zien, afgewisseld met blekere lichtbruine zandlagen.

- *Moet er, op basis van de archeologische resten, een vlakdekkend vervolgonderzoek plaatsvinden? Wat is de ruimtelijke afbakening van het vervolgonderzoek? Welke vraagstellingen dienen geformuleerd worden voor een vervolgonderzoek?*

Een vlakdekkend vervolgonderzoek tot op de moederbodem in de **uiterste noordoostelijke hoek** van het onderzoeksgebied is noodzakelijk. De aanwezigheid van een volledig intacte stratigrafie in deze zone, met daarbij verschillende opeenvolgende en goed bewaarde laatmiddeleeuwse hardvloeren, zal tot een kennisvermeerdering betreffende de evolutie van de laatmiddeleeuwse bewoning binnen Gent leiden.

Ook de aanleg van een groot dwarsprofiel ter hoogte van de te plaatsen liftput, de twee regenwaterputten en de septische put zal tot een kennisvermeerdering leiden omtrent de oude middeleeuwse oever van de Nederschelde en het in gebruik nemen van deze terreinen

ten behoeve van bewoning en/of andere (ambachtelijke?) activiteiten. De vraagstelling ter hoogte van de noordoostelijke zone dient zich te focussen op volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de datering van de verschillende tegel- en hardvloeren?
- Hoeveel tijd zit er ongeveer tussen de verschillende vloeren?
- Met welke soort bebouwing kunnen de hardvloeren gelinkt worden (bv. bakstenen huizen of vakwerkhuisen of de combinatie)?
- Bevinden er zich in deze zone sporen (lagen of kuilen) waarbij de studie van het vondstenmateriaal ons meer kan vertellen over de status en het dieet van de toenmalige bewoners?
- Wijst het aangetroffen vondstenmateriaal op een bepaalde status van de bewoners?

In de zone waar **de liftput, de twee nieuwe waterputten en de septische put** gestoken zullen worden, dient een archeologische opgraving voorzien worden, waarbij via de aanleg van een groot (getrapt) dwarsprofiel (met verschillende tussenvlakken) een volledig zicht op de stratigrafie tot op de moederbodem moet bekomen worden. Daarbij dienen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Welke laag kan gezien worden als de oorspronkelijke natuurlijk gevormde alluviale oever van de Nederschelde en komt deze in aanmerking voor een pollenonderzoek die zich kan geven op het toenmalige oorspronkelijke landschap?
- Welke laag wijst op de eerste impact (ophoging, demping?) van de mens en komt deze in aanmerking voor een pollenonderzoek die zich kan geven op de eerste impact van de mens op het natuurlijke landschap. Wat is de datering van deze laag?
- Welke laag/lagen bevatten restanten van de eerste bewoning in deze zone? Wat wijst hierop en wat is hun datering?
- Welke sporen wijzen rechtstreeks op bewoning (muren, vloerniveaus)? Hoe zijn deze opgebouwd/gevormd en wat is hun datering?
- Zijn er in deze zone lagen of kuilen waarin zich organische resten bevinden die in aanmerking komen voor pollen en/of macrorestenonderzoek? Wat is hun datering en wat kunnen ze ons leren over de impact van de mens op de natuurlijke omgeving? Bevatten ze materiaal dat ons iets kan leren over het dieet (in de vorm van een studie van het dierlijke bot en de zaden en vruchten) van de toenmalige bewoners van de site?
- Werden er tijdens het onderzoek sporen van ambachtelijke activiteiten waargenomen? Om welke activiteiten gaat het en wat is hun datering? Welke vondsten wijzen hierop?

4.2. Waardering

Het gevoerde vooronderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de archeologische resten aangetroffen binnen de marges van de geplande werken nog een aanzienlijke archeologische waarde kunnen hebben.

5. Kader voor exploitatie voor potentieel op kennisvermeerdering

Een archeologisch vervolgonderzoek zal zeker meer kennis opleveren over de datering van de verschillende vloerniveaus die in de oostelijke hoek van het terrein werden aangetroffen. Met name wat betreft de datering en de opbouw van de laatmiddeleeuwse haardvloeren valt nog heel wat te leren. Het is dan ook één van de zaken waar het vervolgonderzoek zich dient op te focussen. Een tweede aspect binnen het onderzoeksgebied waar kennisvermeerdering in zit, betreft de zone waar twee diepe waterputten, een septische put en een liftput zullen worden gestoken. In die zones kan een zicht verkregen worden op de evolutie van de oorspronkelijke oever van de Nederschelde en de eerste fase van ophoging/demping door de mens om bewoning mogelijk te maken. Hoewel er tijdens het vooronderzoek geen sporen van teruggevonden werden, dient in de zone het dichtst bij het water nog steeds rekening gehouden te worden met de aanwezigheid van oudere kaaimuren en/of houten overbeschoeiing en resten van watergerelateerde ambachtelijke activiteiten. Het potentieel op kennisvermeerdering is dus zeker voldoende om een verder onderzoek te adviseren.

6. Samenvatting

in het kader van een vergunningsaanvraag voor de realisatie van 8 appartementen en een commerciële ruimte werd in functie van de opmaak van een archeologienota een bureaustudie uitgevoerd. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 610 m². Tot recent was het plangebied volledig bebouwd en in gebruik als handelsruimte. Dit gebouw is recent gesloopt. De beschermde gevel uit het vierde kwart van de 18e eeuw werd behouden. Het oorspronkelijk gebouw had een kelder van ca. 260 m². Deze kelder werd na de sloopwerken opgevuld.

Uit de bureaustudie kwam naar voren dat er binnen het onderzoekgebied potentieel was voor het aantreffen van een site met complexe stratigrafie. Daaropvolgend werd een Programma van Maatregelen opgesteld waarin aangegeven werd dat er een vervolgonderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van een proefputtenonderzoek diende uitgevoerd te worden.

Op basis van de verzamelde gegevens tijdens het proefputtenonderzoek kan bevestigd worden dat er zich, ondanks de aanzienlijke graad van verstoring, daadwerkelijk een interessante site met complexe stratigrafie binnen het onderzoekgebied bevindt. Het gaat in de uiterste oosthoek onder andere om sporen van laatmiddeleeuwse bewoning in de vorm van verschillende intacte haardvloeren.

Daarnaast bevat de zone dicht tegen het water potentieel om meer zicht te krijgen op de oorspronkelijke oever van de Nederschelde en de evolutie die deze, onder invloed van de mens, heeft ondergaan om bewoning en eventuele ambachtelijke activiteiten mogelijk te maken.

Het zijn twee aspecten binnen de kennis van de stadsontwikkeling van het historische Gent, en ook ruimer binnen ontwikkeling van de middeleeuwse ontwikkeling van Vlaamse steden, waarover nog heel wat kan geleerd worden. Daarom is een archeologisch vervolgonderzoek in beide zones dan ook aangewezen.

7. Bibliografie

7.1. Uitgegeven bronnen

BOT B., 2021, Programma van Maatregelen – Gent Brabantdam 72-74, Ruben Willaert N.V., Brugge.

BRADT T., VANOVERBEKE R., 2017, *Gentse Laatmiddeleeuwse haardvloeren*, in: Gentse geschiedenissen of te nieuwe historiën uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent, pp.195-200, Gent.

ERVYNCK (red.), VERMEIREN G., BRU M.A., 2018, *De krook een leerrijk boek*, Gent.

GELAUDE F., 2018, *De vroege hydrografie van de stad Gent, een geomorfologisch en historisch onderzoek van menselijke ingrepen in de waterhuishouding van het middeleeuwse Gent*, Proefschrift voorgelegd tot het behalen van de graad van doctor in de Monumenten- en Landschapszorg aan de Universiteit Antwerpen, Antwerpen.

WILLAERT A., 2021, Verslag van Resultaten – Gent Brabantdam 72-74, Ruben Willaert N.V., Brugge.

7.2. Internetbronnen

https://stamgent.be/nl_be/evenementen/de-zaak-1534-een-topstuk-doorgelicht

8. Bijlagen

Bijlage 1 - Onderzoeksgebied op de meest recente orthofoto

Bijlage 2 - Onderzoeksgebied op het GRB

Bijlage 3 - Bestaande kelder

Bijlage 4 – Werkputtenplan

Bijlage 5 - Werkput 1 vlak 1

Bijlage 6 - Werkput 1 vlak 2

Bijlage 7 - Werkput 1 vlak 3

Bijlage 8 - Werkput 2 vlak 1

Bijlage 9 - Werkput 2 vlak 2

Bijlage 10 - Werkput 2 vlak 3

Bijlage 11 - Werkput 3 vlak 1

Bijlage 12- Werkput 3 vlak 2

Bijlage 13 - Werkput 4 vlak 1

Bijlage 14 - Werkput 4 vlak 2

Bijlage 15 - Allesporenplan vlak 1

Bijlage 16 - Allesporenplan vlak 2

Bijlage 17 - Allesporenplan vlak 3

Meer informatie is tevens beschikbaar via het digitale registratiesysteem:

<http://monarcheo.be/web/monument/archeologie/home/home?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%22ed4a1e4a-d386-4301-8b25-a68e00ebc430%22%7D>